

After Thought

ทบทวนความคิด

ผศ.(พิเศษ) ดร.เอนก สุวรรณบัณฑิต

ทบทวนความคิด

Good governance virtue Education Sufficient economy
language deconstruction reconstruction
culture hermeneutics postmodern
religion politics Philosophy wisdom intellect thinking
commitment belief value life ontology epistemology Confucianism
faith spiritualism mind samadhi Eastern
divinity Buddhism Hinduism Taoism

AFTER THOUGHT

ผศ.(พิเศษ) ดร.เอนก สุวรรณบัณฑิต

บททวนความคิด [After Thought]

เอนก สุวรรณบัณฑิต

ISBN (e-book): 978-616-93492-2-8

จัดทำ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปีสเปส

พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2563

ปก Created By : Template.net

จำนวนหน้า 200 หน้า

ราคา e-book 108 บาท

จัดจำหน่ายในรูปแบบ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Book)

จัดจำหน่ายโดย ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปีสเปส

42 ซอยเจริญสุขนิทวงศ์ 79 ถ.เจริญสุขนิทวงศ์ แขวงบางพลัด

เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์โดยห้างหุ้นส่วนจำกัดปีสเปส
ห้ามลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ไม่ว่าในรูปแบบใด
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้จัดพิมพ์เท่านั้น

บทนำ

หนังสือ “ทบทวนความคิด” เป็นการรวบรวมบทความต่างๆ ที่ผู้เขียนได้ทำการคิดไตร่ตรองจากการสะดุดคิด จากคำถาม หรือ จากความสนใจที่จะค้นคว้าบางอย่างเล็กๆ น้อยๆ ด้วยความรู้ความเข้าใจทางปรัชญาในระดับหนึ่ง นับแต่จบการศึกษาในระดับปริญญาเอกและทำการสอนมาอย่างต่อเนื่องหลายปีแก่นักศึกษาปริญญาเอกและปริญญาโทในสาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา การอยากรู้ อยากเรียน อยากฉลาด ทำให้ไม่รู้สึกรู้ว่าอะไรสักเท่าไร หรือที่รู้แล้วก็ไม่แน่ว่าจะรู้ได้อย่างรอบด้าน จึงนำมาสู่การทบทวนความคิด คิดทวนความรู้ต่างๆ ซึ่งน่าจะมีประโยชน์และที่ผ่านมาผู้เขียนในฐานะ webmaster ก็ได้เผยแพร่ไปทางเว็บไซต์ <https://philosophy-suansunandha.com> ซึ่งเปิดสาธารณะแก่ผู้สนใจด้วยหวังว่าผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา จะได้พินิจความรู้เอาไปคิดต่อยอดต่อไป เมื่อมีเวลาจึงได้นำมาขยายเพิ่มเติม ปُرุงความคิดเล็กๆ เพื่อให้ชัดเจนขึ้นในด้านปรัชญา กระบวนทรรศน์ ปรัชญาความรู้ ปรัชญาเพื่อการพัฒนาประเทศ และสังคมคุณธรรม จึงขอให้ผู้อ่านได้ใช้ความอยากรู้ อยากเรียน อยากฉลาด ลองอ่านไปเรื่อยๆ หรือ อาจเฉพาะหัวข้อที่สนใจก็ได้ ไม่วาดหวังจะรู้อะไรมากมาย แต่ขอให้ผู้อ่านมีความสุขตามสัจยชาติญาณปัญญาได้ตามความเป็นจริง

เอนก สุวรรณบัณฑิต

2563

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทนำ	1
ชาวปรัชญา	3
การตีความปรัชญากระบวนการทรรศน์กับลัทธิความเชื่อ	5
ปรัชญาหลังนวยุค	8
ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเกิดเมื่อไร	13
ลัทธิหรือสร้างใหม่	14
ทรรศนะต่อความรู้	18
ปรัชญาความรู้	22
ระดับการรู้	29
การเรียนรู้การสอน	31
ภาษาว่าด้วยชื่อ	34
การแขวนความหมาย	37
คุณภาพกับปริมาณ	39
การฟังเพื่อรับมือความขัดแย้งต่างๆ	40
เทคนิค 3วี เพื่อวิจารณ์ญาณ	45
การสะสมความรู้	48
ฐานข้อมูลคืออาวุธสมัยใหม่	53
เทคโนโลยีกับปัญหาสังคมสมัยใหม่	56

สารบัญ

	หน้า
เมื่อกลัวจะพลาดข่าวล่าสุด	60
ข้อคำนึงต่อศตวรรษแห่งอินเทอร์เน็ต	63
ลัทธิผู้วิเศษ	69
ลัทธิพลังงานนิยม	72
การแก้ไขปัญหา	74
เหตุผลหรืออารมณ์	80
บุคลิกภาพคือภาคแสดงของจิตใจ	84
ปัญญาประดิษฐ์กับมนุษย์	87
ปรัชญาการสานเสวนา	89
อย่าเหมารวมคนผิดไปไว้กับคนผิด	91
ปรัชญากับการพัฒนาประเทศ	93
แนวคิด generation: รอยต่อระหว่างกระบวนทรรศน์	97
นวยุคและหลังนวยุค	
ความเหลื่อมล้ำจากฐานสู่ฐาน	102
ปัญหาสังคมก้มหน้ามีอยู่จริง	105
ประโยชน์นิยมเป็นเหตุผลบนความเห็นแก่ตัว	116
ระบบประชาธิปไตย	119
ปัญญาชนคือแกนของปัญหา	123
ความอ่อนแอของประชาธิปไตย	126
แรงจูงใจกับการพัฒนาสังคม	128

สารบัญ

	หน้า
การบูรณาการเป็นวิทยาศาสตร์	132
การพัฒนาสังคมด้วยปรัชญากระบวนทรรศน์หลังนวยุค	134
วิพากษ์ประโยชน์นิยม	139
ปรัชญาแห่งการแบ่งปัน	142
สมมติฐานกอเยีย	145
พุทธศาสนาหลังนวยุค	149
วิธีแห่งบาร์มี	152
เมตตาต่อโลก	157
ความเมตตาต่อสัตว์	163
อุเบกขากับการปฏิบัติ	169
เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม	172
ความดี [การดีความ]	175
สังคมคุณธรรม	178
คุณธรรมบานพับ	184
อย่าสับสนระหว่างโครงสร้างกับศรัทธา	187
การอบรมบ่มนิสัย	193

การทบทวนความคิดเป็นผลมาจากการตกฟึกความคิดของ กระบวนการเพ่งพินิจ (contemplation) ซึ่งเริ่มได้จากการฝึกให้ใจเย็นแต่ ครอบรอบ เกือบเกี่ยวข้องประสบการณ์การใช้ชีวิตในการเรียนและการท่องเที่ยวอย่าง เต็มกำลัง มองทุกอย่างเป็นธรรมดาที่น่าสนใจ ไม่มีเหตุการณ์หรือประเด็นใดดู เหลือเชื่อ แต่ทุกอย่างน่าสนใจที่จะนำมาคิด เราสามารถใช้สายตาที่คนภายนอก มองคนเล่นหมากรุกกับสถานการณ์ต่างๆ ได้ ดีความได้ด้วยวัฒนธรรมทาง ความคิดทางปรัชญากระบวนการทรรศน์ เพื่อที่จะเข้าใจความคิด ทศนคติ และ รูปแบบความคิด การปฏิบัติด้วยใจเสรีอย่างมีความรับผิดชอบ การคิดบนการ เคารพสิทธิผู้อื่น และวิธานแนวทางที่จะทำให้คนในสังคมอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี และความพร้อมของคนและสังคมที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง

ในการทบทวนก็ได้ย้อนอ่านปรัชญาต่าง ๆ และเกิดการตีความตาม ทรรศนะปรัชญากระบวนการทรรศน์หลังนวยุคว่า มนุษยชาติมุ่งการพัฒนาคุณภาพ ชีวิต ด้วยการส่งเสริมมนุษยนิยม มุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ หากแต่ “ความรู้ คือ พลัง” ตามอย่างแนวคิดกระบวนการทรรศน์นวยุคยอมเน้นการประกอบสร้าง ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ผ่านการสะสมข้อมูลให้มากกว่ากัน เพื่อความได้เปรียบใน การแข่งขันต่าง ๆ และนำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่นในอำนาจของตน อันเป็นสาเหตุ สำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงได้ แต่การย้อนอ่านก็ยอมเกิด ทรรศนะเชิงบวกได้ว่า ความรู้ทั้งหมดที่ได้คิดและถ่ายทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน นั้นมีคุณค่า ไม่มีเรื่องใดไร้คุณค่า ดังนั้นมนุษย์จึงควรย้อนอ่านใหม่ทั้งหมดและ เลือกสรรสิ่งที่มีคุณค่ากับตนไว้เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแก่ตนเองและ สังคม

การเรียนรู้คือกระบวนการที่ยาวนานของการเติบโตของเจตจำนงเสรี ซึ่ง แต่ละคนต้องกระทำอย่างเป็นหน้าที่และด้วยความรับผิดชอบ มนุษย์เรียนรู้ ความก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ เรียนรู้วิธีการทำงาน เรียนรู้ที่จะรับผิดชอบ

ตนเอง และย่อมจะเรียนรู้จะดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างไร ความสามารถนี้จะเกิดเมื่อนุษย์เข้าใจคนอื่น ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ธรรมเนียม ค่านิยมทางจิตวิญญาณ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการทำงานร่วมกัน และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างชาญฉลาดและในแนวทางสายกลาง

การใช้ความรู้ก็ต้องใช้อย่างมีความรับผิดชอบอันเป็นแนวทางของ กระบวนทรรศน์หลังนวยุคสายกลางเพื่อผลักดันในการพัฒนาสังคมไปสู่สังคมคุณภาพ (สังคมคุณธรรม) เป็นเป้าหมายสูงสุด โดยใช้การสร้างสรรค์ การปรับตัว การร่วมมือและการแสวงหา มนุษย์เราได้ใช้พลังสร้างสรรค์เพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่ได้สร้างประโยชน์มากมาย แต่ก็สร้างสิ่งที่เป็นโทษซึ่งสามารถทำลายทุกสิ่งทุกอย่างได้จนถึงขั้นพบว่า หากสร้างสรรค์ต่อไปโดยไม่มีการปรับตัวพลังสร้างสรรค์อันตบอดนั้นอาจจะทำลายมนุษยชาติลงเสียอย่างสิ้นเชิง มนุษย์ได้พัฒนาพลังปรับตัวขึ้นแก้ปัญหา นั่นคือใช้วิจารณ์ญาณตามกระบวนทรรศน์หลังนวยุคในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนของการวิเคราะห์และการประเมินค่าเป็นส่วนสำคัญ เมื่อปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมก่อให้เกิดความรับผิดชอบในการปฏิบัตินั้น การปรับตัวจึงเป็นส่วนสำคัญเพื่อควบคุมการสร้างสรรค์ให้ถูกนำไปปฏิบัติอย่างปลอดภัยและเกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมโลก และไม่เป็นการสกัดกั้นการสร้างสรรค์โดยเหตุผลเพียงเชื่อว่า “มันอันตราย” เมื่อยึดมันถือมันอย่างใดแล้วก็ถือว่าอย่างอื่นผิดหมด หากแก้ไขความยึดมันถือมันได้สำเร็จก็ย่อมจะทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปได้ ความร่วมมือเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ ซึ่งต้องเริ่มจากการสร้างความไม่ยึดมันถือมัน โดยจะต้องใช้ปรัชญาหลังนวยุคนำทาง ชี้ให้เห็นว่าความจริง (truth) นั้นเราไม่รู้ และความรู้ไม่แน่ว่าจะจริง (true) ทำให้เกิดการกระตุ้นไปสู่การใช้ศักยภาพปัญญาเพื่อการแสวงหาช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ไม่พอใจแต่เพียงสิ่งต่าง ๆ เท่าที่มี พลังแสวงหาอย่างพอเพียงนี้จะเป็นพลังสนับสนุนในการแบ่งปันความรู้ การเพิ่มคุณค่าให้แก่ความรู้ระหว่างกัน ในสังคมระดับต่างๆ และนำไปสู่ความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ชาวปรัชญา

คนที่สนใจปรัชญาเรียกว่า “ชาวปรัชญา” ชาวปรัชญาไม่ใช่ผู้วิเศษแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงคนที่สนใจ อยากรู้ อยากเรียน อยากฉลาด ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนปรัชญา เป็นผู้สนใจความรู้และต้องการฝึกฝนการคิดเพื่อเพิ่มศักยภาพคิดของตนเองอย่างมีระบบ มีหลักการ ไม่คิดไปเอง และไม่ได้มุ่งหลังจะเป็นผู้รู้ หรือ ปราชญ์ อย่างโบราณ การสนใจและใส่ใจเรียนปรัชญาเพื่อเป็นชาวปรัชญาเป็นเรื่องของความชื่นชอบของแต่ละคนที่จะเข้าใจปรัชญาในเรื่องหนึ่งหรือประเด็นหนึ่งให้ลึกซึ้งและเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่จะค้นคว้า สืบเสาะจากเนื้อหาความรู้ในตำรา หนังสือ หรือ ผู้รู้ เพื่อนำมาคิดและประมวลเป็นความรู้เฉพาะตน หากมีการทบทวนความคิด ไตร่ตรองอย่างเป็นระบบย่อมพอที่จะสนทนาแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้กับผู้อื่นได้อีกด้วย

บรรยากาศการศึกษาปรัชญา ควรเต็มไปด้วยมิตรภาพและความหวังดีต่อกันอย่างจริงใจ ไม่อวดรู้ อวดฉลาด อย่าหลงตนเร็วเกินไปว่ารู้ปรัชญา การรู้ในระดับชาวปรัชญาเป็นเรื่องช่วยกันได้แต่ทำแทนกันไม่ได้ การเรียนปรัชญา ในระดับนี้ไม่ได้สนใจจะรู้เนื้อหาปรัชญาให้มาก แต่มุ่งที่จะให้ช่วยกันสร้างเนื้อหาปรัชญาใหม่ และมีการเรียนที่ไม่ใช่เรียนเป็นเรื่องราว แต่ต้องใช้ปัญญา คิดปัญหา และหาคำตอบปรัชญาใหม่ไปเรื่อย ๆ

เราเรียนปรัชญาไปเพื่ออะไร เรียนทำไมและเรียนอะไร ทำไมต้องเรียนปรัชญา นั่นก็เพราะว่า ปรัชญามีสิ่งที่ไม่เหมือนวิชาอื่น นั่นคือ ปรัชญาสอนให้มองปัญหา เพราะในโลกนี้มีปัญหาจำนวนมากที่ยังแก้ไม่ตก มีปัญหาจำนวนมากที่ยังสามารถคิดไปได้เรื่อยๆ และก็มีคำตอบไปได้เรื่อยๆ ซึ่งคำตอบยังไม่ตายตัว ปรัชญาจึงเป็นวิชาที่สนใจความคิดเหล่านี้ เหตุที่สนใจก็เพราะถ้าเราไม่สนใจเลย เราจะอยู่กับปัจจุบันที่สนใจแต่ปัญหาในการดำรงชีวิต มนุษย์ก็จะละเลย เพิกเฉย ไม่สนใจสิ่งรอบข้าง ปรัชญาจึงเป็นวิชาที่ทำให้มนุษย์สนใจสิ่งต่างๆ รอบตัวได้ทุกด้าน

เมื่อมีมนุษย์ 2 คนขึ้นไป ก็เกิดภาษาเป็นตัวเชื่อม จึงเกิดการเรียนรู้ การเรียนปรัชญาก็เพื่อรู้ปัญหาที่ยังแก้ไม่ตก ปัญหานั้นเป็นปัญหาอะไรก็ได้ ปัญหาเหล่านี้บ้างก็มีความรู้เฉพาะสาขาวิชานั้นๆ มาตอบไว้แล้ว เป็นความรู้ที่ตายตัวแล้ว แต่ในบางปัญหายังไม่สามารถให้คำตอบที่แน่นอนตายตัวได้ จึงยังเป็น “ปัญหาปรัชญา” ต่อไป

จุดสำคัญของปรัชญาคือ สมรรถนะคิดของมนุษย์ มนุษย์ใช้ปัญญาคิด ปัญหาปรัชญา มองหาคำถามที่คนอื่นไม่คิดแล้ว หรือ มีคนกำลังคิดปัญหานั้นอยู่ แต่ยังไม่มีความคิด หรือ การมองปัญหาเก่าที่มีคำตอบแล้ว ก็เอาปัญหานั้นมาคิดใหม่ได้ หรือ มองปัญหาใหม่ๆ ที่คนอื่นมองไม่เห็น จึงต้องฝึกมองให้เห็นปัญหาไว้ให้มาก ย่อมได้เปรียบผู้ที่มองไม่เห็นปัญหา เช่น ปัจจุบันโลกยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้คนใช้อุปกรณ์สารสนเทศกันมาก ใช้โซเชียลมีเดียกันมากขึ้น มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น นักวิชาการสาขาต่างๆ ก็มองเห็นปัญหา แต่ชาวปรัชญาเห็นปัญหาที่มากกว่านั้นหรือไม่ หากเป็นชาวปรัชญาจะต้องมองเห็นปัญหาที่มากกว่านั้นได้ แล้วหาคำตอบของปัญหานั้นได้หรือไม่ มีใครคิดคำตอบอะไรไว้บ้างหรือไม่ อย่างไร คำตอบนั้นเชื่อถือได้ไหม เพียงพอจะเป็นคำตอบแล้วหรือยัง ถ้ายัง เราสามารถเสนอคำตอบอะไรเพิ่มเติมได้

ส่วนสำคัญที่สุดของการเรียนปรัชญาจึงไม่ใช่การจำเนื้อหาปรัชญา แต่เป็นการคิดวิเคราะห์ แยกแยะส่วนดี ส่วนเสีย และการปฏิบัติด้วยจิตสำนึกต่อส่วนรวม เข้าใจการบังคับใช้กฎในระดับต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ตระหนักถึงการดำรงตนเพื่อผู้อื่นเป็นสำคัญ (Being-for-the-Others) เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยจิตสำนึกอย่างปรัชญา ดังนั้น ชาวปรัชญาโดยเนื้อแท้จึงพึงสำรวจให้พบและยอมรับสมรรถภาพคิดของตนที่ได้สรรค์สร้างเครือข่ายความรู้เฉพาะตนขึ้นมาได้อย่างน่าสรรเสริญและนำไปสู่ความมีคุณธรรมตามหลักปรัชญาอย่างเหมาะสม

การตีความปรัชญากระบวนการทรรศน์กับลัทธิความเชื่อ

เวลาที่กล่าวถึงระบบลัทธิปรัชญา ระบบ -ism ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่อยู่ในยุคโบราณ ระบบนี้เมื่ออยู่ในกระบวนการทรรศน์ดึกดำบรรพ์ เราเรียกว่า ศาสนา “religion” อะไรที่เป็นลัทธิในยุคโบราณ ในยุคดึกดำบรรพ์ก็คือศาสนาทั้งหมด ตัวอย่างเช่น ปลาที่ว่ายอยู่ในน้ำ วันหนึ่งมันมีลูกเป็นสีขาว เกิดความเชื่อขึ้น มันก็เป็นศาสนาอย่างหนึ่งได้ ศาสนาไม่จำเป็นต้องมีศาสดา การกำหนดว่าต้องมีศาสดา เป็นการกำหนดของยุคสมัยใหม่ (modern) ซึ่งจำแนกว่าความเชื่อใดไม่มีศาสดา ให้กลับไปเป็นลัทธิ แต่ในยุคดึกดำบรรพ์ เชื่ออะไร สิ่งนั้นก็ศาสนาแล้ว การเชื่อว่ายภูมามีชีวิตก็เป็นศาสนา กระต่ายเป็นเทพเจ้าก็เป็นศาสนา เพราะศาสนาของยุคดึกดำบรรพ์นั้นคือสิ่งที่ขยายไปเป็นวิถีชีวิต ศาสนาแต่ดั้งเดิมคือ way of life เราเชื่ออะไร เรานับถือศาสนาอะไร มันก็คือ วิถีชีวิตของเราอย่างนั้น ถ้าเราเชื่อว่าภูเขามีเทพ ภูเขาต่างๆ ก็จะมีเทพ เราก็จะเคารพภูเขาต่างๆ เราก็จะมีพฤติกรรมศาสนา

แต่ระบบลัทธิความเชื่อ -ism เป็นวิถีชีวิตใหม่ เป็นความเชื่อ เป็นวิถีชีวิตในยุคโบราณบอกว่าธรรมชาติ มี law of nature เมื่อเราเข้าใจกฎของธรรมชาติ เราก็จะดำเนินชีวิตได้ จะเกิดแกนของวิถีชีวิตและมีความเชื่อต่างๆ เข้ามาผสมเป็นรายละเอียดในวิถีชีวิต (furnished life)

พอมาถึงยุคกลาง ความเชื่อต่างๆ ก็จะเป็น ศาสนาและความเชื่อ คือมีทั้งศาสนาและลัทธิความเชื่อ ศาสนาคือศาสนา คนที่นับถือศาสนามีความเชื่อ -ism รวมด้วยได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติที่ต่างกัน เกิดเป็นนิกายต่างๆ ของศาสนา

นักปราชญ์ในยุคโบราณ เขาอยู่ลัทธิไหน เขาก็จะมีวิถีชีวิตของเขาเองอย่างชัดเจน

ยุคनवयुค (สมัยใหม่) ยุคนี้ไม่สนใจศาสนา สนใจแต่วิถีชีวิต แต่เป็น lifestyle มนุษย์จะมีวิถีชีวิตอย่างไรก็ได้ เป็นของแต่ละคน เป็นปัจเจก แต่ละคน

ต้องมีวิถีชีวิตของตนเอง ไม่ต้องยึดหลักศาสนา แต่มีลัทธิเข้ามามีบทบาท เช่น ลัทธิเสรีนิยม ลัทธิมาร์ก เป็นต้น คนในยุคนี้เอาวิถีชีวิตเป็นตัวตั้ง แล้วค่อยเอาลัทธิหรือศาสนาหรือคำสอนมาเป็นเหตุผลสนับสนุนสิ่งที่ตนเองเลือกปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต เช่นคนที่ชอบไปทำสวน ปลูกต้นไม้ และอาจพัฒนาจนเป็นสถานปฏิบัติธรรม นั่นก็คือ วิถีแบบนวยุค คนในนวยุคจะเอาตัวเองเป็นตัวตั้ง แล้วค่อยดูว่าไปตรงกับศาสนาหรือลัทธิหรือคำสอนใด ในขณะที่คนในยุคโบราณและยุคกลางจะดูว่าตนเองเชื่อลัทธิหรือศาสนาใด แล้วประพฤติปฏิบัติตามหลักการของลัทธิและศาสนานั้น

ในยุคนี้ ในทางศาสนาก็ยังคล้ายจะถือหลักว่าปรัชญาเป็นสาวใช้ของศาสนาอย่างยุคกลาง แต่เอาวิทยาศาสตร์มารับใช้ศาสนา เช่น ชไลเออร์มาเคอร์ (Friedrich Schleiermacher, 1768-1834) ต้องการเอาเหตุผล วิทยาศาสตร์กับศาสนากับวิทยาศาสตร์ไปด้วยกัน แต่สำหรับยุคกลาง หากคิดเช่นนี้จะถือว่าแนวความคิดแบบนี้เป็น Hellenism แต่ในยุคสมัยใหม่ก็ต้องยอมรับตามกระแส enlightenment โดยการตีความเพื่อไม่ให้ตกกระแส โดยเสนอเป็น liberal/natural theology ซึ่งคล้ายกับ neo-Orthodox

ในยุคสมัยใหม่ คนจะสนใจแต่วิถีชีวิตของตนเอง เขาไม่ยอมรับและไม่สนใจวิถีชีวิตของคนอื่น เขาจะเอาตัวเองเป็นที่ตั้ง เขาจะไม่สนใจว่า วัด โบสถ์ สุเหร่าจะตั้งมากี่ปี จะมีการสวดมนต์ จัดงานอะไรอย่างไร เขาไม่สนใจ แต่ถ้ารบกวนวิถีชีวิตเขา เขาก็จะไม่ยอมทน ย่อมใช้กฎหมายมาช่วยให้ตัวเองดำเนินวิถีชีวิตที่เขาต้องการ

ยุคหลังนวยุค (postmodern) มนุษย์คิดอะไร เชื่ออะไร ถือเป็น way of life เพราะมันคือการพัฒนาไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีกว่า ไม่รบราฆ่าฟันกัน ไม่ขัดแย้ง ทะเลาะเบาะแว้งกัน แต่ไม่ใช่ lifestyle แต่เป็น mix and match เป็นการหยิบเอาวิถีความเชื่อต่างๆ อย่างละนิดอย่างละหน่อย มีทั้งดีก็ด่าบรรพ์ โบราณ ยุคกลาง สมัยใหม่ มาร่วมกัน เป็นวิถีชีวิตของเขา แต่เป็นการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย (variety and diversity) และทนได้กับวิถีชีวิตของคนอื่น แต่ถ้า

ปล่อยไปก็จะจนสุดทางก็จะเกิดการพร่องไปของอัตลักษณ์ (identity) จึงต้องมีการส่งเสริมอัตลักษณ์เข้ามาเสริม ไม่มีการส่งเสริมด้านใดถูกต้องที่สุด แต่ให้ดูว่าทำวิธีไหนแล้ว คุณภาพชีวิตดีกว่า (better quality of life) ก็ให้ทำตามวิธีนั้น เช่น ฝนแล้งก็ทำพิธีขอฝน ปั่นดิน แหนางแมว พอมีคนบอกว่า สงสารแมว ก็เปลี่ยนเป็นแห่ตุ๊กตาแมวก็ได้

กระบวนการทรงคนเป็นสมรรถนะเข้าใจ (understanding) และเชิญชวนให้เจตจำนงตัดสินใจ (decision) จึงเป็นพัฒนาการทางความคิดในปัญหาและคำตอบที่ถูกใจมนุษย์ในยุคนั้น ๆ และเมื่อใดก็ตามที่มีการปรับการเปลี่ยนกระบวนการทรงคน ที่คนคิดที่มีต่อแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตก็พลอยปรับเปลี่ยนตามไปด้วย ทำให้มีช่วงเวลาปรับตัว และการพัฒนาวัฒนธรรมและอารยธรรมระดับโลก กระบวนการทรงคนจึงได้แก่ความสนใจและความพึงพอใจในส่วนลึกที่สุดของจิตใจที่แสดงออกเป็นการถามคำถามและพอใจกับคำตอบที่ส่วนลึกของจิตใจรู้สึกพอใจ เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อปรากฏการณ์ปรับเปลี่ยนกระบวนการทรงคน ณ ที่ใดที่หนึ่งของโลก การปรับเปลี่ยนนั้นจะลูกกลมแผ่ขยายไปโดยรอบอย่างรวดเร็วจนทั่วทุกส่วนของโลกที่พลโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กัน

การตีความปรัชญากระบวนการทรงคนจะทำให้เราเข้าใจเรื่องต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ไม่มีสิ่งใดที่พอข้ามกระบวนการทรงคนแล้วจะหายไป แต่มันมีการปรับเปลี่ยนไปตามกระบวนการทรงคน เราก็จะเห็นภาพของกระบวนการทรงคนทั้ง 5 ได้ครบ มองดูก็คล้ายภาพประวัติศาสตร์ ก็เพราะ ปรัชญากระบวนการทรงคนคือ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิด ความเชื่อที่ก้าวหน้าตามอารยธรรมมนุษย์ เราจึงต้องย้อนมองให้ออกว่าในอดีตเป็นอย่างไร แล้วส่งทอดมาจนถึงปัจจุบันอย่างไร อย่างมองตัดขวางเป็นช่วงๆ แล้วก็บอกว่ามันหายไป สูญไป ถ้าอะไรๆ ก็หายไป ในยุคนี้ก็จะไม่สามารถรื้อฟื้นความคิดความเชื่อแต่เดิมกลับมาได้ มันต้องมุ่งไปวิทยาศาสตร์อย่างเต็มกำลัง แต่ในความเป็นจริง ความหลากหลายที่เกิดทั่วโลก นี่ คือ สิ่งที่ปรัชญากระบวนการทรงคนสามารถใช้พิจารณาได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาหลังนวยุค

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724 - 1804) ได้เสนอความคิดไว้ว่า อย่าหลงใหลวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์มิได้ให้ความจริง วิทยาศาสตร์ให้เพียงสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราต้องใช้วิทยาศาสตร์เพื่อรับใช้มนุษย์ ในขอบข่ายของศีลธรรมและศาสนา ซึ่งจะต้องอาศัยความสำนึกร่วมของมนุษยชาติเป็นเกณฑ์ ปรัชญาจึงปรับท่าทีเพื่อแก้ปัญหา เน้นสมรรถนะคิด และทำการปฏิเสธความเป็นนวยุค (modernity) โดยปฏิเสธวาทจตุรนิยม (logocentrism) ซึ่งเป็นทอมที่บัญญัติเพื่ออธิบาย western science โดย Ludwig Klages (1920) นั่นคือการปฏิเสธ assumption ที่ว่า

1. ความเป็นจริงทั้งหมดประสานกันเป็นระบบเครือข่ายที่ตายตัว
2. มนุษย์สามารถสร้างความจริงวัตถุวิสัยเป็นระบบเครือข่ายได้
3. มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้เป็นระบบเครือข่ายได้ตรงตามที่ได้คิดด้วยภาษาอุดมคติ

เมื่อเกิดการระเบิดทั้งอาคารที่พักอาศัย Pruitt-Igoe, St.Louis, Missouri (ค.ศ.1954-1972) เพราะโครงการล้มเหลว จนไม่มีผู้พักอาศัย คนส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกไม่ชอบตึกที่พักที่เป็นแท่งเหลี่ยมๆ (ศิลปะโมเดิร์น) จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่แสดงถึงกระบวนการตรรกะหลังนวยุคในสังคม เมื่อย้อนทบทวนกระแสคิดก่อนที่จะเกิดกระบวนการตรรกะหลังนวยุค ได้มีกระแสคิดที่สำคัญที่สุดที่แสดงตัวออกมาได้แก่

กระแสข้อกังขา

กระแสนี้เกิดจากการค้นพบความจริงวิทยาศาสตร์ที่ไม่สนับสนุนความเที่ยงตรงสากล ทำให้สั่นคลอนความเชื่อมั่นในเครือข่ายความรู้วิทยาศาสตร์

1. Werner Heisenberg (ค.ศ.1901-1976) เสนอหลักความไม่แน่นอน (Uncertainty theory) ทำให้ Quantum theory ซึ่ง

แสดงความตายตัวของอนุภาคซึ่งเป็นพื้นฐานของทุกสิ่ง เกิดการสั่นไหวอย่างรุนแรง เพราะความไม่แน่นอนทำให้ไม่อาจพยากรณ์ได้

2. Frank Ramsey (ค.ศ.1903-1930) ได้แสดงว่าความน่าจะเป็นคือระดับวัดความเชื่อของผู้ใช้เหตุผล แม้จะมีค่าสูงเท่าใด และเชื่อว่ใกล้เคียงกับความจริงวัตถุวิสัยที่สุด แต่สำหรับผู้ใช้เหตุผลก็เป็นเพียงระดับความเชื่อถือต่อข้อมูลที่ได้
3. Edvard Westermarck (ค.ศ.1862-1939) เชื่อว่าหลักจริยธรรมเป็นสัมพัทธ์ตามวัฒนธรรมของสังคมที่ตนจำกัได้อยู่ กฎจริยศาสตร์เป็นอัตวิสัยเกิดจากอารมณ์ (emotion) ไม่ใช่จากเหตุผล (reason)
4. Ludwig Wittgenstein (ค.ศ.1889-1951) ภาษาพัฒนาไปตามความสำนึก ภาษาที่ใช้กันคือภาษาสามัญเป็นภาษาสังคมและมีความหมายลึกซึ้งอยู่ในตัว ความรู้ของมนุษย์เป็นเพียง picture of reality
5. Friedrich Hegel (ค.ศ.1770-1831) มองว่าความรู้ทั้งหลายที่เราคิดว่าเป็นความจริงและความเป็นจริงล้วนแต่ตรงกับระบบเครือข่ายตรรกะ ดังนั้นจึงเป็นระบบเครือข่ายตรรกะนั้นเองที่แสดงตัวออกไปภายนอกความคิด

กระแสรีถอน

เมื่อความยึดมั่นในเครือข่ายความรู้สันคลอนก็เกิดกระแสความเป็นหลั้่นยุคด้วยการวิจารณ์เชิงลบ (deconstructionism) แสดงตนออกมาอย่างมีสีสัน ได้แก่

1. Friedrich Nietzsche (ค.ศ.1844-1900) เชื่อว่าความเป็นจริงเป็นพลังที่แสวงหาอำนาจอย่างตาบอด ไม่อยู่นิ่งตายตัวและไม่เป็นระบบระเบียบ ความเป็นสากลเป็นเพียงสถิติบันทึก การสร้างกฎเกณฑ์จึงเป็นการบิดเบือนและหลอกตนเองของมนุษย์

2. Jean Paul Sartre (ค.ศ.1905-1980) เน้นว่ามนุษย์นั้นอิสระและรับผิดชอบในการกระทำของตน
3. Michel Foucault (ค.ศ.1926-1984) มองว่าจิตแสดงออกมาเป็นความเป็นจริงและความจริงให้กับสังคม ซึ่งก็คือความต้องการของผู้มีอำนาจในสังคมที่แสดงออกมา ปัญญาชนในแต่ละยุคเป็นผู้กำหนดความคิดของสังคมก็เป็นไปตามความต้องการของผู้มีอำนาจที่สนับสนุนปัญญาชนนั้นๆ อยู่
4. Jacques Lacan (ค.ศ. 1901-1981) เชื่อว่าต้องถอด signifier ที่มีต่อภาษาออกก่อน จึงจะเข้าใจเนื้อหาในภาษานั้นได้
5. Jacques Derrida (ค.ศ. 1930-2004) ความหมายของภาษานั้นสมควรเลื่อนออกไปก่อน (difference)
6. Jean Baudrillard (ค.ศ. 1929 - 2007) เชื่อว่าเทคโนโลยีก่อให้เกิดความสามารถในการผลิตซ้ำได้อย่างไม่จำกัด ทำให้เกิด hyper-reality society ซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งจำลอง (simulacrum) จนไม่สามารถที่จะแยกแยะระหว่างของจริงกับสิ่งจำลองได้
7. Jean Francios Lyotard (ค.ศ. 1924 - 1998) เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนทางญาณวิทยาซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่ความรู้ และเป็นเพียงเรื่องเล่าใหญ่ (grand narrative) เท่านั้น องค์ความรู้ที่ดีที่สุดในโลกยุคนี้คือความรู้แบบชั่วคราวที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า Postmodern ในชื่อหนังสือ The Postmodern Condition : A Report on Knowledge (1979)
8. Claude Levi-Strauss (ค.ศ. 1908-2009) เชื่อว่าเรื่องปรัมปรา (myth) และเรื่องเล่า (narrative) ล้วนมีความหมายตรงกับความเป็นจริงอยู่บ้าง จึงต้องเข้าใจอย่างองค์รวมและนำวัฒนธรรมมาคิดเปรียบเทียบด้วยเสมอ

9. Gilles Deleuze (ค.ศ. 1925-1995) สิ่งที่เราบ่งชี้ได้ล้วนเกิดจากความแตกต่าง (all identities are effects of difference)

กระแสนี้อ้างใหม่

การวิจารณ์เชิงลบไม่ได้เสนอคำตอบใหม่ ทำได้แต่ปฏิเสธนวยุคและสันคลอนโครงสร้างเครือข่ายความรู้ เกิดความไม่แน่นอนในทุกสิ่ง จึงเกิดกระแสความเป็นหลังนวยุคด้วยการวิจักษณ์ญาณ (reconstructionism) เพื่อให้เกิดทางสายกลางในการนำความรู้มาใช้ปฏิบัติให้ได้จริงและเกิดผลตามเป้าหมายของชีวิตได้

1. Clifford Geertz (ค.ศ. 1926-2006) มนุษย์สากลไม่มีจริง สิ่งสากลทางวัฒนธรรมอันได้แก่ความเชื่อร่วมกันของมนุษย์ทุกคนก็ไม่มีจริง เพราะว่าการค้นหาไม่พบ พบแต่ความแตกต่าง เจตจำนงเลือกอย่างเสรี และความสามารถอย่างไม่มีขีดจำกัด ทำให้มนุษย์จำการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมได้ สามารถรวบรวมไว้ปฏิบัติและถ่ายทอดสืบต่อมาด้วยภาษาและการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง จนเป็นประเพณีและวัฒนธรรมประจำสังคมนั้นๆ
2. Donald Davidson (ค.ศ. 1917-2003) ภาษามีลักษณะ holistic ประโยคประกอบขึ้นด้วยความหมายของคำ แต่ความหมายของคำก็ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของประโยคนั้นเช่นกัน
3. Richard Rorty (ค.ศ. 1931-2007) เสนอแนวคิดในเชิงปฏิบัตินิยม คือ representationalism คือ การถอดประวัติศาสตร์ออกจากคำ และชี้ว่า pragmatized culture ต้องเน้น naturalism, liberalism, ethnocentrism
4. Hilary Putnam (ค.ศ. 1926-) ความหมายของคำนั้นเกิดจากวัตถุที่คำนั้น refer to ซึ่งจัดหมวดหมู่โดย rigid designator ในเรื่องนั้นๆ

5. Vienna Circle ได้ปรับท่าทีมาเน้น Critical thinking ตามแนวคิดของ ได้แก่ analysis, appreciation, application
6. Heinrich Fries. (1985) นำเสนอกระแสหลักการประนีประนอมด้วยแนวคิดที่ว่าย้อนอ่านทั้งหมด ไม่ปฏิเสธสิ่งใด (reread all, reject none) ใน Fundamental Theology ดังประโยค From the thought of Derrida and Foucault through Gadamer to Habermas make distinction between moderate and strong postmodernism และได้อธิบายเพิ่มเติมว่า Moderate postmodernism indicates nonfoundationalist...attempts to utilize some form of rationality
7. กระแสกระบวนทรรศน์ ดังประโยค The postmodern paradigm is by its nature fundamentally subversive of all paradigms (Evaldas Nekrasa. (2005). Positivism, post-positivism and postmodernism)
8. กระแสการเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังประโยค In postmodern world, we have begun to talk not about life itself, but the quality of life (Ette, E.K. 2009. Annang Wisdom: tools for postmodern living. Xlibris, USA; p.452)
9. การมุ่งความสุขแท้ตามความเป็นจริง ดังประโยค Authentic Happiness according to reality (Bunchua K, Fangton L, Xuanmeng, Y., Wujin, Y. (1999). The bases of values in a time of change: Chinese and western. Cultural heritage and contemporary change. Series III, Asia; vol 16; 134)

ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเริ่มเมื่อไร

คำแรกที่เกิดขึ้นคือ reconstructionism ในปี 1942 ต่อมา Richard Mosier ในหนังสือ The philosophy of reconstructionism (1951) ได้ชี้ถึงแนวคิดหรือสร้างใหม่ในตรรกะ ศีลธรรม การศึกษาและปรัชญา

ในทางศิลปะ แนวคิด reconstruction เกิดมาก่อนแนวคิด deconstruction

สำหรับแนวคิด deconstruction เกิดจาก Jacques Derrida ในปี 1967 จากงาน Of Grammatology ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากแนวคิดของ Ferdinand de Saussure

Heinrich Fries. (1985). Fundamental Theology. Trans by Robert J. Dalsey, S.J. the Catholic University of America, Washington, D.C. pp. 636-8 ได้แสดงความหมายของ moderate postmodern ว่าเป็นความพยายามที่จะใช้บางรูปแบบของความมีเหตุผล เป็นการวิพากษ์ที่เจาะจงลงไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่แท้จริง (real problem) ในประวัติศาสตร์ เป็นคุณลักษณะของการตื่นตัว (assertion) ทั้งนี้ รากความคิดของหลังนวยุคสายกลางมาจากปรัชญาของ Heidegger และ Wittgenstein

สำหรับคำว่า “หลังนวยุค” เป็นศัพท์บัญญัติโดย ศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ, ราชบัณฑิต สำหรับคำว่า postmodern และแนวคิดกระบวนทรรศน์มาจาก Khun ที่ว่า paradigm reflects the belief that the mind's nature is essentially interpretative ซึ่งศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ ได้นำคำว่า postmodern paradigm มาใช้ ร่วมสมัยกับแนวคิดของนักปรัชญาทางตะวันตกที่มอง postmodern เป็น paradigm เช่น Richard Tarnas (1993) , Evaldas Nekrasa (2005) เป็นต้น